

Tunnetta ja tietoa ehdoin sekä tahdoin

Radion kaksoisluonne määrittämässä kokeilevaa radio-ohjelmaa

Severi Kinnunen

Kulttuurialan opinnäytetyö
Viestinnän koulutusohjelma
Medianomi (AMK)

TORNIO 2013

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU, Kulttuuriala

Koulutusohjelma:	Viestinnän koulutusohjelma
Opinnäytetyön tekijä(t):	Severi Kinnunen
Opinnäytetyön nimi:	Tunnetta ja tietoa ehdoin sekä tahdoin, Radion kaksoisluonne määrittämässä kokeilevaa radio-ohjelmaa
Sivuja (joista liitesivuja):	38 (2)
Päiväys:	20.4.2013
Opinnäytetyön ohjaaja(t):	Mervi Saukko & Ari Alm
<p>Toiminnallisen opinnäytetyöni kirjallisessa osassa keskityn käymään läpi omassa asiajournalistisessa teoskokemuksessani kohtaamaani ongelmaa radion eri ohjelmatyyppien määrittelystä. Aiheeni taustalla on viestinnän opintoihini kuuluvan kurssityön puitteissa muodostamani teos siskoni sairaudesta. Halusin mieltää radiodokumentin ja asiaohjelman ominaisuuksia yhdistelevän teokseni pitkäksi puhedokumentiksi. Pyrkimyksenäni oli ollut rikkoa kaavamaisista ja ohjelmatyypillisesti rajoituttua ajattelua, mutta dokumentti ei ollut oikea termi kuvaamaan valmista lopputulosta. Opinnäytetyöni tavoitteena on käydä läpi, kuinka voi hyödyntää näiden molempien ohjelmatyyppien ominaisuuksia ja tekoprosessien samankaltaisuutta käytännön työssä. Lisäksi tuon esille sen, kuinka helposti nämä kaksi ohjelmatyyppiä menevät sekaisin keskenään johtuen niiden rajojen tulkittamisesta tekijäkohtaisesti.</p> <p>Radioalan ammattilaiset ovat kirjallisuudessa määritelleet radio-ohjelmien ohjelmatyypit, jotka ominaisuuksiltaan osittain sekoittuvat toisiinsa. Ohjelmatyyppien yhteneväisyydet muodostavat ongelman eri lajimuotojen yksilöimiselle. Opinnäytetyössäni olen hyödyntänyt rajallisesti löytynyttä kirjallisuutta sekä muitten tietolähteitten (internet ja sanomalehti) julkaisuja, jotta saisin selville, mitä radion asiaohjelma ja radiodokumentti varsinaisesti ovat. Käytän työni viitekehystenä radion kaksoisluonnetta niin tiedonvälittäjänä kuin ilmaisukeinona, mikä jo itsessään luo pohjan aiheeni kahden osa-alueen hyödyntämiseen. Selvitän molempien ohjelmatyyppien ominaisia piirteitä ja sisältömuotoja oman radioteokseni kautta ja kuvailen sen työprosessia ideasta valmiiksi ohjelmaksi asti.</p> <p>Teososana käyttämäni Suvin tarinan pohtiminen opetti minulle, kuinka tarkasti hienojakoisesti määriteltyihin ohjelmalajeihin täytyy perehtyä, jotta hallitsee toimittajana erilaiset ohjelmamuodot. Opinnäytetyöni lopputulos antaa kuvan radio-ohjelmien monimuotoisista mahdollisuuksista, mutta myös tekee ristiriidan ammattilaisten määritelmille. Lisäksi pohdin, kuinka tärkeitä nämä yksilöimismäärittelyt eri ohjelmatyypeille ovat ja mitä ajatuksia tekemäni radioteos minussa jälkeenpäin herättää.</p>	
Asiasanat: radio-ohjelmat, journalismi, dokumentaarisuus	

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Culture and media

Degree programme:	journalism and communications degree program
Author(s):	Severi Kinnunen
Thesis title:	Feeling with journalism on a purpose
Pages (of which appendixes):	38 (2)
Date:	20.4.2013
Thesis instructor(s):	Mervi Saukko, Ari Alm
<p>My functional thesis focuses on going through the problem of defining different types of radio programs. This aim of this research became topical while I was producing my own 30-minute document about my sister's disease. My theme is based on this course work where I tried to combine the qualities of radio documents and journalistic programs into the same programme. My aim was to break the schematic and typical program constricted thinking by what I was doing. However, a document was not the right term to describe the finished result. The objective of this research is to review how one can use both of these types of program features and take advantage of the similarity of work processes in them. I will also introduce how easy it is to get confused with trying to understand these program types because of the different interpretations by journalists themselves.</p> <p>Professional journalists have identified these radio program types in literature and some of those characteristics are partially miscible with each other. The similarities make it confusing to perceive a proper understanding of these types. In my thesis, I used literature which was scarce. I also used information and publications from other sources, such as the Internet and newspapers. Thereby, I could find out what radio journalistic programs and radio documentaries really are. The theoretical context is to point out the dual nature of radio as a channel for communicational use as a method of expression. This in itself creates the basis of my product where I utilized the features of both genres. I describe specific features and forms of both program types through my own journalistic radio work and report the process from an idea to the finished programme.</p> <p>My product is called Suvi's story. Reflecting it taught me to understand how precisely I have to get familiar with these finely-defined program types to master their various forms in my own work. This thesis provides a picture of radio programs' diverse opportunities but also creates a conflict between professionals' definitions. I will discuss how important these definitions of different programs are to them and what kind of thoughts Suvi's story raises in me after completing my research.</p>	
Key words: radio programs, journalism, documentarism	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
1 JOHDANTO	5
2 RADIO VÄLINEENÄ	6
2.1 Radion vahvuudet ja heikkoudet	6
2.2 Radion kaksoisluonne	8
3 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY JA SEN HANKALUUS	11
3.1 Dokumentaarinen radioilmaisu	11
3.2 Riodokumentti ja asiaohjelma	12
3.3 Ohjelmien tehtävät ja voimat	14
4 SUVIN TARINA	17
4.1 Aihe ja sisällölliset päätökset	18
4.2 Suvin tarinan toteutus	20
4.3 Äänityssuunnitelma, nauhoitukset ja ongelmat	22
4.4 Erilainen menetelmä	24
4.5 Materiaalin käsitteleminen ja työstäminen ohjelmaksi	27
4.6 Haasteet ja ratkaisut	29
5 POHDINTA	32
LÄHTEET	35
LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on radion kaksoisluonne, sen moniulotteisuudet ja tulkitsemisen haasteet. Kuvailen edellä mainittuja käyttämällä esimerkkinä itse tekemääni radiotyötäni. Päädyin opinnäytetyöni aiheeseen tämän oman teoskokemukseni kautta. Ajatuksenani oli tehdä radiodokumentin ja asiaohjelman tyylinen teos ilman, että rajoittuisin vain yhden ohjelmatyyppin ominaisuuksiin ja piirteisiin. Tästä muodostui ensimmäinen ristiriita, koska tein työtäni ymmärtämättä tarpeeksi hyvin erilaisten ohjelmalajien eroja. Olin asennoitunut tekemään dokumenttia, mutta sitä lopputuloksesta ei varsinaisesti muodostunut.

Edellisen vuoksi käytän opinnäytetyössäni muita määrittelyjä työstäni. Tällä monipuolisella teoksella oli selkeä sanoma, joka muodostui lopulliseen muotoonsa työstäessäni kyseistä projektia keväällä 2011. Silloin tarkoitukseni oli harjoitella radion ohjelmatyyppien erilaisien ominaisuuksien ja niiden antamien mahdollisuuksien hyödyntämistä ilmaisemisessa ja sisällön luomisessa. Käsittelen aiheitani tutkimalla radion kaksoisluonnetta ja sen vahvuuksia sekä heikkouksia. Sen jälkeen keskityn kuvailemaan radion ilmaisukeinoja journalistisesti sekä ilmaisuvälineellisesti erityylisten ohjelmaluokittelujen kautta. Lopuksi siirryn teososani kuvailuun, jossa käyn läpi kaikki tekoprosessini vaiheet tarkastelemalla niitä radion kaksoisluonteen mukaisesti.

Opinnäytetyöni rajauksen olen tehnyt kaksoisluonteen mukaisesti valitsemallani radio-ohjelmien lajityypeistä radiodokumentin ja asiaohjelman. Asiaohjelma termillä tarkoitan radiossa esitettäviä puhe-, fakta- ja ajankohtaisohjelmia. Pääsääntöisesti keskityn siihen kuinka näissä molemmissa, sekä asiaohjelmassa että dokumentissa, voidaan hyödyntää toistensa sekä ilmaisullisia keinoja kuin asiakeskeisyyttä. Lähdeaineistona toimii pääasiallisesti Ylen radion dokumenttiryhmän johtajan ja radiodokumentaristina toimivan Hannu Kariston kokoamat ”ohjeistukset” radio-ohjelmien ilmaisusta. Tavoitteenani on oman teokseni kautta esittää, kuinka radion kaksoisluonnetta pystyy hyödyntämään monipuolisen radio-ohjelman luomisessa.

2 RADIO VÄLINEENÄ

Radio-ohjelmat ovat kilpailevassa asemassa nykypäivän radiossa. Ohjelmatuotanto on vaihtunut lähetysvirtaan, jossa kanavan rytmi sanelee ohjelmatuotannon säännöt. Meidän kotimaisen radiomme perinteet juontavat ulkomailta. Radion asema on vankka, vaikka aina siihen ei ole uskottu. Iso-Britannian yleisradioyhtiö BBC:llä vuodesta 2002 vuoteen 2004 asti varapuheenjohtaja toiminut Richard Ryder ilmaisi vuonna 2003 julkaisussa kirjassa nimeltä Basic Radio Journalism, että kolmekymmentä vuotta sitten radiosta ennustettiin häviävää tiedotusvälinettä. Toisin kuitenkin kävi ja radio piti asemansa muiden medioiden rinnalla vielä 2000-luvullakin. Se jopa nousi pahimpana pidettyä kilpailijaansa televisiota korkeammalle ja tälle on syy. Radio ei ole pelkästään ääntä ja uutisia kuten voisi nopeasti ajatella. Radio on väline, joka yhdistää ihmisiä kannustamalla ja jakamalla kokemuksia. (Chantler & Stewart 2003, 13.)

2.1 Radion vahvuudet ja heikkoudet

Radio on tietoteknisistä laitteista vanhimpia tiedonvälityskanaviamme. Se on henkilökohtainen, mutta tavoittaa silti suuria yleisöjä kerrallaan. YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon mukaan radio on edelleen julkaisuvälineistämme ainoa tiedotusväline, joka pystyy ylittämään maantieteellisiä rajoja ollessaan lähes kaikkien ulottuvilla. Radion mahdollisuudet kattavat alleen journalistisen tiedonvälityksen oli kyse onnettomuudesta tai sitten ohjelmasta, joka tarjoaa kuulijoilleen mahdollisuuden osallistua keskusteluun ihmisiä kiinnostavista asioista. (Unesco 2013, hakupäivä 19.3.2013.) Suomessa radio- ja televisiokanavien lähetyksiä välittävän Digita Oy:n toimitusjohtaja Sirpa Ojala kertoo radion tilanteesta meillä lupaavin sanoin. Suomalainen radio elää kulta-aikaansa (Digita 2013, hakupäivä 19.3.2013).

Vaikuttaisi siltä, että radion vahvuudet ovat voittamattomat. Hyvien ominaisuuksiensa ohella se on kuitenkin sekundaarisesti eli toissijaisesti vahvin viestimistämme. Nykypäivänä Internet johtaa tiedonvälityskanavana ylivoimaisilla mahdollisuuksillaan tarjoten myös radio- ja televisiokanavien palvelut. Radion ongelmat koskevatkin yleensä sen yksisuuntaista viestimistä. Kompastuskivenä on yksityiskohtaisen tiedon välittäminen kuuntelijoille, koska kuva kertoo joskus enemmän kuin tuhat sanaa. Radion yhteys kuulijan kanssa jää helposti toispuoleiseksi eikä synny sidosta, joka saisi kuuntelijan pa-

laamaan takaisin lähetyksen äärelle. Radio jää monesti vain taustääneksi ihmisten arkeen. Kyseessä on viestintävälineistä helpoin jätettäväksi taustalle, koska radio ei vaadi fyysistä katsekontaktia sen lähettämään sisältöön. Kuvallista materiaalia voidaan tarjota internetsivuilla, mutta silloinkin siirrytään jo toiselle viestintävälineelle.

Radio on siis väline, jonka vahvuudet ovat kuuloperäisesti koettavissa asioissa mielikuvien kautta. Edellä mainittu yksipuolisuus on kuitenkin kuin kaksiteräinen miekka. Radiossa pelkillä mielikuvilla viestiminen on vahvuutta, mutta myös ongelma (Karisto 1997, 12). Ongelmallisuudestaan huolimatta mielikuvat voivat olla visuaalisesti laajempia kuin yksikään todellinen kuvamateriaali. Ääni ja kuva ovat siinä suhteessa samassa asemassa, että molemmat niistä voivat myös joutua väärinymmärretyksi. Radion nopeus ilman kuvaa tekee radiosta vastuullisen. Toimittajalla on velvollisuus siitä, että hän osaa tarjota kuulijoilleen juuri oikeanlaiset mielikuvat. (McLeish 2005, 2.) Tämän vuoksi katseltavat viestintävälineet tarjoavat yleisölleen osittain ”helpompaa”, mutta myös osittain monipuolisempaa ohjelmistoa.

Tutkimukset ovatkin osoittaneet, että aikaisemmin 90-luvulla radiota kuunneltiin päivittäin keskimäärin 3,5 tuntia. Vain viisi prosenttia siihen käytetystä ajasta keskittyneesti sisältöön (Nukari & Ruohomaa 1997, 29). Pinnallisesti tarkasteltuna voisi kuunteluajan katsoa pysyneen suhteellisesti samoissa lukemissa tai jopa hieman laskeneen nykypäivään verrattuna. Ihmisten radiokäyttäytymistä tutkivan Finnpanelin mukaan Kansallisen radiotutkimuksen viimeisimmän tutkimusotoksen keskimääräinen kuuntelu-aika kotimaassa on 3,1 tuntia päivässä. (Finnpanel Oy/KRT 2013, hakupäivä 8.4.2013.)

Kuuntelu-aikojen mittaustulokset ovat vain yksi mittari radion vahvuuksia ja heikkouksia havainnoidessa, mutta se kertoo paljon. Mittaustuloksiinhan vaikuttavat radiolähetyksestä vastaanottavat yleisöt. Radion suosiota mitattaessa tärkeimmäksi nousee lähetyksen materiaalin laatu. Ihmiset ovat kokeneet vahvuudeksi sen, että laadukkaan ohjelmiston on tullut olla helposti löydettävissä sekä kuulua täten myös samoilta kanavilta. Laatu kuitenkin määrittyy eri tavoin yleisöjen mukaan ja riippuu siitä mitä kukin haluaa radiostaan kuulla. Kyseeseen tulevat siis kuulijan ja hänen sen hetkisen tilansa muodostavat odotukset, jotka määrittävät koetaanko radion sisältö hyvänä ja tarpeeseen sopivana. (Nukari & Ruohomaa 1997, 26 - 30.)

Radion täytyy pitää pintansa ainutlaatuisena mediana kehittämällä vahvuuksiaan ja sen täytyy näkyä myös korkeatasoisessa ohjelmistossa. Se ei kuitenkaan poista ongelmaa kokemuksesta radion viestinnällisestä yksisuuntaisuudesta tekijöiden ja yleisöjen välillä. Esimerkiksi tämän vuoksi on saattanut muodostua tila, jossa radion asiaohjelmistolla on katsottu olevan tehtävänä vain sivistää kuulijoitaan. Ihmisten odotukset ovat muuttuneet ja aikaisempi asennoituminen valistukselliseen radioon on muuttunut kaipaukseksi kokemuksellisuudesta.

2.2 Radion kaksoisluonne

Radion journalistisesti laadukkaat asia-, ajankohtais- ja kulttuurituotannot keskittyvät meillä Suomessa pääsääntöisesti Yleisradion kanaville, joilla on lakisääteinen velvollisuus tuottaa kansalaisille monipuolista ja sivistävää ohjelmistoa. Näitä ovat esimerkiksi asiaohjelmat sekä radiodokumentit. Nämä monipuolisesti kehittyneet radio-ohjelmat ja teokset jaotellaan nykyään omiksi lajityypeikseen. Lajityyppien yhteneväiset piirteet kuitenkin aiheuttavat sen, että radiosta kuultavat tuotokset yhdistävät itseensä useamman erilaisen lajityypin ominaisuuksia. Ohjelmien sekoittuminen toisiinsa saattaa muodostaa myös hankaluuksia kategorisoida eli luokitella niitä omiksi lajeikseen. Ohjelmalajien ja lajityyppien sekoittuneisuus toisiinsa johtuu muun muassa radion erilaisista tehtävistä. Radiolla on kaksoisluonne. Kaksoisluonteen mukaan radio on sekä ilmaisuväline että tiedonlähde.

Radion kaksoisluonteen muotoutumista voi alkaa tarkastelemaan historiaan katsomalla. Suomessa Yleisradion toiminta aloitettiin vuonna 1926. Neljäkymmentä vuotta myöhemmin 1966 julkaistiin Yleisradion apulaisjohtaja Helge Mieltusen *Radio ja Tv opin perusteet* -kirja. Jo tuolloin teoksen lähtöasetelmissä koettiin tärkeäksi nostaa esille britannialaisen media-alan moniosaaja Donald McWhinnien ajatuksia radion silloisesta kolmijaosta. Radio jaettiin palvelun ja viihdytyksen, tiedottamisen sekä taiteen luomisen osa-alueisiin. (Mieltunen 1966, 11.)

Ensimmäisenä mainitun palvelemisen ja viihdyttämisen ohjelmistoksi katsottiin lähetykset, joissa välitettiin yleisölle jokin tapahtuma tai tilanne radion kautta, ikään kuin taltiointina. Tämä oli materiaalia, jossa toimittajan työn luovuus jäi pieneksi. Toimittajan työn hedelmällisempää puolta edustivat sen sijaan kaksi jälkimmäistä osa-aluetta.

Tiedottaminen eli toisin sanoen journalismi sekä taiteellinen luovuus. (Miettunen 1966, 10-12.) Nämä radiotoiminnalle jaetut sektorit toimivat omina päälohkoinaan, jotka kuitenkin yhteisten ominaisuuksiensa vuoksi kattoivat allensa kaikkien erilaisten ohjelmatyyppien muodot (Miettunen 1966, 14).

Radion lähetyksetkin miellettiin aluksi edellä mainitun kolmijaon mukaisesti. Ajatus radion kaksoisluonteesta joukkoviestimenä ja ilmaisuvälineenä oli pikkuhiljaa muodostumassa uutistyylin ja äänitaiteen kautta. Ilmaisuvälinettä kuvailtaessa äänitaide on laaja termi käytettäväksi, koska se kattaa ison kirjon erilaisia ohjelmia. Itse käsitän sen sisältävän muun muassa dokumentit sekä muut taiteellisia ilmaisukeinoja hyödyntävät ohjelmat ja teokset. Esimerkiksi myös musiikki lasketaan äänitaideteokseksi, mutta sitä ei voi verrata samanlaiseksi ohjelman kanssa. Musiikki ja sen soittaminen eivät aina varsinaisesti hyödynnä radion mahdollisuuksia samoilla tavoilla kuin ohjelma. Monesti se hyödyntää radiota palveluna. Poikkeus tulee kuitenkin siinä, jos musiikki kertoo teoksesta jotain itsestään tai tekijästään. (Karisto 1997, 7.) Tämän vuoksi voimme nähdä musiikin kuuluneen kolmijaon mukaisesti palveluun ja viihdyttämiseen, mutta musiikki taiteena on lopulta sulautunut kaksoisluonteen sisälle.

Ilmaisuvälineellisyys vastaparina toimii radion ominaisuus joukkoviestimenä. Sellaisena se pystyy lähettämään tietoa suurille ihmisjoukoille nopeasti, mutta kuten aiemmin todettiin, sillä ei ole yhtäläisiä tarkan tiedon välitysmahdollisuuksia kuin muilla viestintävälineillä. Kuvat ja teksti ovat omiaan kertomaan monipuolisesti asioista, joiden erilaisia yksityiskohtia on vaikea tuoda pelkällä äänellä esille. Joukkoviestimenä radion täytyykin esittää faktat suoraan sellaisina kuin ne ovat, jotta yleisö saa viestin perille. Ilmaisuvälineenä radio osaa kuitenkin luoda omanlaisensa ympäristön, jollaista ei saavuteta muilla viestintävälineillä. Ihmisille välitettävän sanoman teho perustuu mielikuviin ja niiden luomiin tunteisiin. Kuuntelija on itse osa radiota ja muodostaa kokemusmaailmansa perusteella ymmärryksen siitä mitä hän kuulee. (Karisto 1997, 10-12.) Radio on siis kuulijan ja ohjelman tekijän välistä yhteistyötä kaksoisluonteen eri puolilla.

Tämä kahteen ominaisuuteen, joukkoviestinnällisyyteen ja ilmaisuvälineellisyyteen jaottelu, luo mielikuvan siitä miten ensiksi mainittuun kuuluvat uutisointi sekä asiaohjelmat ja jälkimmäiseen lähes kaikki muu mikä ei täytä edellisten määritelmiä. Todellisuudessa kaikki radion materiaalit kuuluvat molempiin kaksoisluonteen osapuoliin, koska kuultava herättää aina jonkinlaisia tunteita. Kaksoisluonteen kummatkin puolet

täydentävät toisiaan samoin kuin yhteistyössä kuulijan ja radion välillä. Ihminen tuntee ja ajattelee kuultuaan dokumentin, ajankohtaisohjelman tai vaikkapa uutiset. Uutisten tarkoituksena on tiedon kuljettaminen ihmisille, mutta tunteet ovat kuulemishetkellä mukana aina. (Karisto 1997, 10.)

3 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY JA SEN HANKALUUS

”Sanan dokumentti yksiselitteisyys häviää valitettavasti heti, kun siitä muodostetaan adjektiivi dokumentaarinen. Fakta-sanaan juuttuminen ei kylläkään auta yhtään dokumentaarisuuden olemuksen hahmottamisessa (Salomaa 1989, 2).”

Edelliset sanat kuvastavat hyvin radion kaksoisluonnetta ja sen sisällä olevien ohjelmatyyppien määrittelyä. Kaksoisluonnetta voi konkretisoida käymällä sitä läpi kahdella erilaisella ohjelmatyyppillä, jotka kuvastavat radion monipuolisia ilmaisumahdollisuuksia. Käsitteiden määrittely on oleellista ymmärtääkseen paremmin mistä kaksoisluonteessa on kyse.

3.1 Dokumentaarinen radioilmaisu

Jo radioilmaisun historiasta voidaan nähdä kehitys kulkemaan tilanteeseen, jossa asiaohjelma ja radiodokumentti ovat rinnakkain omina ohjelmalajeinaan. Nämä kaksi radion eri ohjelmatyyppiä jakavat yhteiset lähtökohdat, mutta ovat matkan varrella jaloistuneet omiksi haaroikseen. Alkujaan molemmat ohjelmatyypit ovat olleet hyvin epämääräisiä termejä ja 80-luvulla huomio alkoi kiinnittymään siihen mitä dokumentaarinen radioilmaisu itsessään on. Dokumentaarisen radio-ohjelman myyttiä pyrittiin purkamaan mustavalkoisella ”fakta vastaan fiktio” -asettelulla, joka kuitenkin ei jakanut yksimielisesti näkemyksiä. (Salomaa 1989, 2.)

Tuolloin dokumentaariseksi ohjelmiksi luettiin kattava kirjo erilaisia ohjelmia. Näitä olivat erilaiset selostukset esimerkiksi urheilutapahtumista tai virallisista tilaisuuksista sekä puhelinkontaktiohjelmat, joissa kuuntelijoilla oli mahdollisuus soittaa ohjelmaan. Näiden lisäksi varsinaisia ”dokumentaariohjelmistoja” edustivat muotoillut ohjelmat ja featuret. Dokumentaarisuudeksi tulkittiin pääasiallisesti suoran lähetyksen sisältö sen totuudellisuuden perusteella. Muotoilluiksi ohjelmiksi laskettiin ne radion ohjelmat, jotka oli koostettu nauhoitteista tai tallenteista. Niissä oli sallittua käyttää käsikirjoituksellisia keinoja sekä näyttää tekijän persoonallisuutta kunhan rehellisyys ja totuudenmukaisuus pysyivät edelleen painopisteenä. (Salomaa 1989, 2-9.)

Dokumenttiohjelmisto nähtiin siis osana fakta- ja asiaohjelmistoa. Edellä mainitut muotoillut ohjelmat, kuten featuret olivat ulkomaista radioperintöä Euroopasta ja Suomessa ensimmäinen kotimainen feature lähetettiin vuonna 1959. Säännöllisemmin niitä alettiin tehdä parikymmentä vuotta myöhemmin. Radiofeaturet edustivat alkujaan sitä radion osa-aluetta mihin ”radiodokumentit” vielä silloisena aikana kuuluivat. Feature on vielä nykypäivänäkin vaikeaselkoinen termi ymmärrettäväksi ja on jo sillä perusteella taatusti radion lajityyppien perheenjäsen. Yksi kotimaisista radiodokumenttiperinteen kehittäjistä oli kuitenkin Pertti Salomaa, joka luokitteli featuren joksikin missä journalismi kohtaa lahjakkaan äänisuunnittelun (Salomaa 1989, 64).

Asiaohjelmat ja radiojournalismi muokkautuivat ajan saatossa nykyiseen malliinsa tiedonhankinnan sekä sen välittämisen avulla eri ohjelmalajien parissa. Radiodokumenttien irtautuminen näistä tapahtui seitsemänkymmentäluvun jälkeisenä aikana, kun toimittaja Pertti Salomaa koosti 50 – 60-luvun featureohjelmia ohjelmasarjaan Radiodokumentin klassikkoja. Radiodokumentti sanan vaikea hahmottaminen alkoi ymmärtämällä se synonyymiksi featurelle. Puhuttiin aitoudesta ja puolueettomuudesta ilmaisussa, mutta se ei kuitenkaan ollut ns. ”toimittajattomuutta”. Taiteellisuuden kuului näkyä tekijän persoonan kautta. Sanakirjamerkityksien kautta ero on kuitenkin nähtävissä näiden kahden välillä. Dokumentti pohjaa todistukseen todellisuudesta ja feature on tehty, luotu. (Karisto 1997, 18-19.)

Ulkomaisen radioperinteen mukana tulleiden termien rinnakkaiskäyttö kuitenkin sekoitti tekijöitä. Yhtäläisyytenä featuren ja dokumentin välillä oli vain näkemyksellisesti muotoiltu ilmaisu, joka määrittyi materiaalinsa mukaan. On huomioitava äsken mainittu sanakirjan mukainen jaottelu, jotta saataisiin selville näiden kahden lajityypin raja. Feature-ohjelmassa sisältö on enemmän muokattavissa tekijän näkemykselle, kun taas dokumentissa sisältö määrittelee hyvinkin pitkälle tekijän sanoman. Tämän vuoksi feature mielletään lähemmäksi fiktiivistä kerrontaa ja dokumentti näkökulmaksi todellisuudesta. (Karisto 1997, 20.)

3.2 Radiodokumentti ja asiaohjelma

Radiodokumentin ja asiaohjelman erot ja ominaisuudet on määritelty pääasiallisesti Suomen johtavien dokumentaristien kirjoituksissa. Seuraavat määritelmät ovat Hannu Kariston luokitteluja radiodokumentista:

”Se on tekijänsä persoonallinen ja perusteltu, radion keinoja hyväksikäyttävä, materiaalsina tästä todellisuudesta hakeva, dramaturgisesti viimeistelty, muotonsa aiheesta hakeva tulkinta jostakin todellisuuden osasta (Karisto 2005, hakupäivä 14.4.2013).”

Kaiken kaikkiaan kyseessä on siis asiapitoinen laatuohjelma, joka voi vaihdella aiheiltaan tai sisällöllisiltä tyylikeinoiltaan niin suuresti, että on vaikea luokitella erilaisia dokumentteja jonkin tietyn yhteisen nimikkeen alle.

Radiodokumentti on teos, joka sisältää rajatun tulkinnan kertomastaan ilmiöstä tai asiasta. Sen sisältöä katsotaan valitusta näkökulmasta. Aihetta tarkastellaan ikään kuin leikkaamalla paperiin reikä, josta katsottuna nähdään tietty osa aihealueesta. Aihealueen tulkinta muodostuu toimittajan keräämän materiaalin sanomasta. Teoksen sanoman esille tuomisen työkaluina toimivat kaikki puheen ja äänen tarjoamat mahdollisuudet. Sanat ja puhe ovat olennainen osa dokumenttia, mutta myös muitakin äänellisiä keinoja, kuten äänimaailmoja, voidaan käyttää asioiden ilmaisemisessa. Radiodokumentin ydin onkin sen kerronnallisessa rakenteessa ja ilmaisussa, jonka tarkoituksena on saada aikaan mielikuvia, tunteita ja saada kuulija miettimään vastaanottamansa sisältö. (Karisto 2005, hakupäivä 14.4.2013.)

Tämän kaltainen useita erilaisia tyylikeinoja käyttävä ohjelma jättää kuulijalleen mahdollisuuden ymmärtää ohjelma omalla tavallaan tai mahdollisesti useammilla erilaisilla tavoilla. Tekijällä on omat näkemyksensä ja pääsanomansa joita hän pyrkii tuomaan työssään esille, mutta lopullinen tulkinta jää kuulijalle. Journalistiseen tutkimukseen perustuvalla asiapohjalla sekä ilmaisullisella vaikuttavuudella dokumentti saa muodostettua kuulijaansa tunneyhteyden. Parhaimmillaan dokumentin sanotaankin onnistuvan silloin, kun se vaikuttaa monin eri tavoin kuulijoihinsa. Tulkinnallisuus ja elämyksen mahdollisuudet tulevat siis kerronnan monitasoisuudesta ja sisällön moniulotteisuudesta joihin kuulija voi tarttua. (Karisto 2005, hakupäivä 14.4.2013)

Tunneyhteyden muodostuminen riippuu pitkälti aiheesta ja siitä, minkälaisista näkökulmista sitä tutkitaan. Aihe voi löytyä mistä vain ja olla mikä vain, kuten Todellisia Tarinoita -kirjassa esitetty esimerkki Hannu Kariston lyhytdokumentista, jonka aiheena oli tuoli ja sen aiheuttamat vaikutukset ihmisten elämässä. Arkiset asiat ja niiden käsitteleminen tuo ihmiset kuuntelukokemuksessaan lähemmäksi todellisuutta tai ainakin sen osasia. Näin radiodokumentin pääominaisuus vaatii kuulijan muodostamaan tulkinnan todellisuudesta, jotta se voisi toimia ja vaikuttaa monella tasolla. Mielenkiinto syntyy tosiasioista. Todellisuudessa on kyse arkisuudesta, aidoista ihmisistä ja tilanteista. Täytyy kuitenkin muistaa, että dokumentin sisältö on edelleen osa jostain kokonaisuudesta eikä siinä pyritä käsittelemään asioita laajakatseisesti. Radiodokumentti on asiapi-toinen ohjelma, mutta se ei ole sama asia kuin asiaohjelma.

Asiaohjelmassa keskitytään sisältöön asiapainotteisemmin ja kerronnassa jätetään vähemmän tilaa taiteellisemmille ilmaisukeinoille tai tunteiden herättämiselle. Asiaohjelma on laajasti ja perusteellisesti eri näkökulmista sen toimittamaa aihetta käsittelevä kokonaisuus, joka sisältää vain yhden viestin jolle ei jätetä tulkinnan varaa. Toimittajan asema kuuluu selkeämmin osana ohjelman sisältöä ja hänen osansa on olla varmistamassa ohjelman tiedonvälittämisen luotettavuutta. Myös radiodokumentissa ohjelman tekijällä voi olla näkyvä rooli, mutta se ei ole välttämätön. Hänen osansa kuuluu työn jo ohjelman aiheen rajauksessa.

3.3 Ohjelmien tehtävät ja voimat

Molemmilla ohjelmalajeilla on omat tehtävänsä joten jokainen asiaohjelma sekä dokumentti tehdään kahdesta syystä. Ohjelmat ovat niin toimittajaa kuin sen kuulijoita varten. Ajattelu on lähtöisin kahdesta erilaisesta tavasta tehdä radiota, vanhasta ja uudesta radiokulttuurista. Vanha radiokulttuuri muodostuu ohjelmälähtöisyyden ja toimittajakeskisyyden lähtökohdista, joiden tehtävänä on asiaohjelmamaisesti joukkotiedotus. Uusi radiokulttuuri keskittyy enemmän yleisölähtöisyyteen ja ohjelmia tehdään kohdennetusti tietyille yleisöryhmille. Molemmilla radiokulttuureilla on omat vaikutuksensa asiaohjelmien ja radiodokumenttien sisältöön ja muotoon. (Karisto, 2005, hakupäivä 14.4.2013.)

Vanhan radiokulttuurin mukaan toimittaja tekee ohjelmansa niin sanotusti hänelle itselleen. Esimerkiksi radiodokumenteissa tekijä mieltää kuulijoidensa mielenkiinnon muodostuvan niistä aiheista, jotka hän itse kokee toimittamisen arvoisiksi. Ajattelutapa ei ole itsekäs. Sen sijaan toimittaja samaistaa itsensä kuulijaksi ja siten pyrkii löytämään työstettäväksi asiaohjelmaansa tai dokumenttiinsa aiheen, joka kiinnostaa kuulijoita. Vastakohtana tälle on uudenlainen radiokulttuuri, jonka ajattelumallissa nimenomaan mietitään ohjelman yleisöä ja kenelle ohjelma luodaan. (Karisto, 2005, hakupäivä 14.4.2013.) Molemmissa työprosesseissa samankaltaista on se, kuinka aihe voi kertoa mistä vain ja siitä tehdään kiinnostava.

Asiaohjelman tehtävä on selkeästi välittää tietoa ja olla selontekona käsiteltävästä aiheesta. Tämä määrittely jättää asiaohjelmien päälle kuitenkin turhan vanhankantaisen valistusohjelman leiman, koska myös asiaohjelmien sisältö herättää ajatuksia ja tunteita yleisössään. Se ei ole kuitenkaan sen pääasiallinen tehtävä vaan asiaohjelman voima syntyy sen journalistisesti taidokkaasta tutkivasta otteesta, jossa tutkitaan jotain asiaa. Radiodokumenteissa journalistisien keinojen kautta muodostetaan kuva todellisuudesta lähempää ihmiselämää. Kuulija pääsee näkemään käsiteltävän sen käsiteltävän asian taakse ja löytää siitä jotain mikä luo ymmärryksen siitä mikä meille kaikille on yhteistä elämässä ihmisinä. Tässä on radiodokumentin voima. Ylen radion dokumenttiryhmän johtaja Hannu Karisto kuvaileekin radiodokumentin poistavan sumun arkisten asioiden käsitteestä ja saamaan aikaan jopa tunteen yhteenkuuluvaisuudesta. (Karisto 1997, 24-29.)

Asiaohjelma ja radiodokumentti myös hyödyntävät toistensa ominaisuuksia erilaisista sisällöllisistä lähtökohdistaan huolimatta. Radiodokumentin edellytyksenä on asiaohjelmalle tyypillinen journalistinen tutkimus, mikä näkyy ohjelman sisällössä. Sisältö on omalta osaltaan aina tiedonvälitystä. Se voi välittää journalisminsa kautta sanomansa sanomatta asioita suoraan. Asiaohjelma puolestaan voi sisältää dokumenteille tyypillisempiä ihmisläheisiä ja tunteita herättäviä aiheita. Aihetta käsitellään silti enemmänkin juuri tiedonvälityksellisestä näkökulmasta eikä niinkään tunteita ja ajatuksia herättävästi. Asia tuodaan esille suorasti. Radiodokumenttien ja asiaohjelmien jaon voi siis tehdä joko sisältökeskeisyyteen tai tyylikeinoihin. Mustavalkoisesti ajateltuna pääpiirteinä ovat joko asia tai tunne.

Ilmaisuvälineenä radio hyödyntää kerronnassaan tapoja ilmaista tunteita ja ajatuksia. Ne ovat pääosassa monitasoisessa kerronnassa, joka on hyödyksi sekä asiaohjelmissa että näkemyksellisemmissä ja taiteellisemmiksi teoksiksi lasketuissa ohjelmissa. Ajatusten herättäminen, tunteiden käyttäminen ja aitous on osa dokumentaarista ilmaisua. Se ei vähennä ohjelman asiasisällön todenmukaisuutta vaan on omiaan lisäämään mielenkiintoisuutta sekä monipuolisuutta myös asiaohjelmissa. Joskus asettelu asiaohjelmaksi ja dokumentiksi on hämmentävä, koska molemmissa ohjelmissa käyttökelpoiset dokumentaariset tehokeinot ovat samoja ja ne hämärtävät näiden ohjelmalajien rajoja. Tämän huomasin myös itse tehdessäni ”asiadokumenttia”, joka toimii tämän opinnäytetyön teososana. Seuraavassa pääluvussa käsittelen omaa teoskokemustani prosessina sekä kuinka se ilmentää radion kaksoisluonnetta niin asiaohjelmaisuudellaan sekä dokumentarisimmilla ilmaisukeinoillaan.

4 SUVIN TARINA

Opinnäytetyöni teososa on itse tekemäni radiotyö siskostani Suvista, jonka valmistin osana opintoihini kuuluvaa asiajournalismin kurssia. Käytän työstäni eri nimityksiä tekstin edetessä, koska tässä opinnäytetyössäni käsittelemäni aiheen mukaisesti, minulle itsellenikin oli ”yllätys” mikä lopputulokseksi valmistui. Tarkoitukseni oli luoda journalistisen asiaohjelman ja radiodokumentin ominaisuuksia hyödyntävä teos. Suvin tarinasta muodostui informatiivinen kertomus, joka sisälsi sanoman. Tein työtäni ymmärtämättä tarpeeksi hyvin mitä käsittelemäni ohjelmalajit varsinaisesti ovat, mutta lopulta valmiista tuotoksesta syntyi onnistuneesti molempien sekoitus.

Suvin tarinan työstämisen aikana luin mm. Yleisradion internet-sivuja radio-ohjelmista ja vuonna 1997 kirjoitettua Todellisia tarinoita -kirjaa. Muodostin käsitykseni radiodokumenteista hyvin rajatun aineiston perusteella. Radion asiaohjelmia en lähtenyt tutki-
maan tarkemmin, koska koin niiden olevan yleisesti tutumpia kuin muut radion ohjel-
malajit. Pidin niitä helpommin ymmärrettävissä olevina journalistisen koulutusalan
opintojeni vuoksi ja koska asianohjelman määritelmät ovat selkeämmät. Puutteelliset
tietoni kuitenkin aiheuttivat sen, että en oikeastaan edes halunnut nähdä eroa asiaohjel-
man ja dokumentin välillä, vaikka ne omiksi lajeikseen luokitellaankin.

Kyseenalaistin ajatuksen siitä miksi nämä pitäisi erottaa erilleen toisistaan. Ajatus siitä, että radiodokumentin tulee sisältää enemmän tunnetta kuin tietoa ja hyödyntää juuri sitä pääasiallisena ilmaisumuotonaan, tuntui mielestäni hallitsevalta ja yksioikoisesti pääte-
tyltä toimintamallilta alan ammattilaisilta. Ohjelmaluokittelut ovat kuitenkin olleet pa-
kollisia luotaessa yhtenäisempiä ajatusmalleja toimittajille työssään. Todellisia tarinoita
-teoksessa mainitaankin huomautus siitä, kuinka jokainen työ heijastaa tekijäänsä ja
tästä syystä ohjelmat vaihtelevat suuresti journalistisemmista ilmaisullisempiin teoksiin.
Varsinaisia sääntöjä ei ole olemassa, mutta erilaisia toimivaksi havaittuja malleja niiden
sijasta. (Karisto 1997, 38-40.)

Mielsin kuitenkin kummankin ohjelmalajityypin teoksen voivan sisältää yhtäläillä asia-
journalismia ja voivan silti ilmaista dokumentin pääominaisuudella. Halusin sekoittaa
nämä molemmat yhteen ja ajatella sen toimivan dokumentaarisenä asiajournalismina.
Tein osaltaan suppean pohjatyon tutkiessani ainoastaan näin tiukasti rajaamiani lähde-
materiaaleja. Toisaalta pidän sitä myös hyvänä, koska näin sain pidettyä itseni avoimena

uudelle ja kokeilevalle otteelle työssäni. Ymmärsin radio-ohjelmien ja dokumentaarisen ilmaisun historiaa, mutta minulle ei ollut karttunut tarpeeksi laajaa ymmärrystä millä tavoin nämä ohjelmalajit ovat kehittyneet 2000-luvulla. Huomioiden muun muassa sen, että pääasiallisena tietolähteenäni käyttämäni kirja oli vuodelta 1997 ja lähdin työstämään Suvin Tarinaa vuonna 2011.

Kyseessä oli siis ”pulma” lajityyppien yksilöimisestä ominaisuuksiensa perusteella, joka juonsi juurensa radioalan ammattilaisten omista tulkinnoistaan eli dokumentaristien luokittelemista yleisistä ajatusmalleista. Nykypäivänä rajanveto ohjelmatyyppien välille onkin hienojakoinen ja kiinni toimittajan omista näkemyksistä. Esimerkiksi meillä Suomessa Yleisradion radiodokumentaarisen ilmaisun ydinryhmä koostuu kahdesta tahosta. Vuonna 1990 perustetusta dokumenttiryhmästä, jonka johtajana toimii Hannu Karisto sekä tuottaja Harri Huhtamäen johtamasta Radioateljeesta, jonka tie alkoi vuodesta 1979. Heidänkin näkemyksissään on ollut eroja radio-ohjelmien välillä. Harri Huhtamäki on muun muassa kyseenalaistanut dokumenttiohjelmien sisällön aitouden. Perustana epäluottamus toimittajan tulkinnoista muodostuviin kuvitelmiin, joissa toimittaja on aina vallankäyttäjänä. Toimittajan vallankäyttö näkyy myös journalismissa. (Huhtamäki 1993, 74 – 76.)

Edellä mainitut näkemykset ja määrittelyt ovat 1990-luvulta. Tuoretta kirjallista materiaalia radiodokumenteista tai asiaohjelmista on vaikea löytää. Radioalan ammattilaisten toimintamallit radiodokumenttien ja asiaohjelmien suhteen ovat vaihtelevia, koska yleiskäsityksen mukaan dokumentarismi ja journalismi mahdollistavat toisensa joka tapauksessa. Näin voi päätyä luokittelemaan teososana olevan Suvin tarinan dokumentin kerrontakeinoja hyödyntäväksi asiapitoiseksi ja yleissivistäväksi radio-ohjelmaksi.

4.1 Aihe ja sisällölliset päätökset

En ollut tehnyt aikaisemmin tämän kaltaista työtä. Olin päättänyt käyttää menetelmänäni perinteisiä radiodokumentin toteutustapoja, joten Suvin tarinan toteuttaminen vaati tutustumista useampaan uuteen osa-alueeseen. Kaikki täytyi aloittaa kartoittamalla ja pohtimalla siskoni elämää. Samoin täytyi perehtyä dokumentaariseen radioilmaisuun. Työni alkuvaiheessa radiodokumentti tuntui olevan lähinnä tavoittelemaani ilmaismuotoa ja päädyin sen mukaisesti tekemään ohjelmatutkimusta. Aiheeni olin löytänyt jo

aikaisemmin lähiympäristöstäni miettiessäni mistä haluaisin sanoa jotain radiotyön muodossa. Perinteisen radio-ohjelman aihe löytyykin yleensä toimittajan havainnoides- sa jonkin asian, jonka yksityiskohdat jäävät kiinnostamaan häntä. Minun tapauksessani kyseessä olivat eräät illanistujaiset, joissa keskustelu kääntyi avanteisiin. Kommentit aiheesta olivat tietämättömiä ja tästä syntyi idean työstettäväkseni.

Aihe avanteista oli itseäni lähellä, koska omalle siskolleni oli jouduttu suorittamaan avanneleikkaus pitkäaikaisen suolistosairaus Crohnin taudin vuoksi. Teknisesti avanneleikkauksessa on siis kyse kirurgisesti tehtävästä apuvälineen liittämistä ihmiselle, jonkin fyysisen tilanteen sitä vaatiessa. Kyseessä voi olla esimerkiksi sairaus, jossa tarvitaan suoliston osittaista tai kokonaista poistamista. Yksinkertaisemmin selitettynä toimenpiteessä tehdään vatsan peitteisiin reikä, johon pystytään liittämään vaihdettava pussi. Avanne toimii ulostusaukkona ja johon kiinnitetty vaihdettava pussi kerää suolistosta kertyvän jätteen. (Suvin Tarina, 2011.)

Päädyin tekemään työn, jonka ajatuksena olisi valaista avanteisiin liittyvää elämää ja siskoni suostui ohjelmaani kertomaan omista kokemuksistaan. Kyseessä oli aihepiiri, joka ei sinänsä varsinaisesti vaikuttanut olevan sellainen josta ihmiset haluaisivat kuulla. Mielestäni siskoni tarina oli kertomisen arvoinen. Tässä kohtaa noudatin dokumenttiohjelmalle määriteltyä ajatusta siitä, kuinka kaikesta voi kertoa jotain etsimällä sille oikeanlaisen muodon. Tarinan aihesisältö ei ollut helppo, mutta sen teki kiinnostavaksi henkilökohtainen kokemus, joka kuvasti elämän todellisuutta. Siskoni tapauksessa oli ollut kyse vuosien kamppailusta vatsaongelmiensa kanssa ennen kuin varsinainen diagnoosi sairaudesta oli määritetty. Erilaisten hoitomuotojen kokeilut olivat toimineet vaihtelevasti, mutta lopulta tilanne ajautui erinäisten vaiheiden kautta pakolliseen avanneleikkaukseen. Tämä ei ollut se hoitomuoto, jota siskoni olisi halunnut.

Aiheeni monipuolisen käsittelyn haasteena oli kertoa asiasta mielenkiintoisesti ylittämättä loukkaavuuden rajaa, koska esille tuli päähenkilölleni henkilökohtainen asia. Minitsemani mielenkiintoisuuden säilyttäminen oli edellytyksenä onnistumiselleni, koska aihetta käsiteltävän faktatiedon määrän tuli olla yhtä suuressa osassa tarinani päähenkilön kokemuksien kanssa. Tämän vuoksi johtavana ajatuksenani oli kertoa asioista päähenkilön ehdoilla. Millaista on kohdata muutos omassa kehossaan ja elää avanteen kanssa. Päätin käyttää työssäni dokumentille ominaista kerrontaa ja tukeakseni aiheen monipuolista käsittelyä päädyin luomaan asiaohjelmaisesti selkeän kuvauksen avanteis-

ta tuomalla esille lääketieteellistä faktatietoa helposti ymmärrettävässä muodossa. Vanhankantaisessa ohjelmatyypillisesti rajoittuneessa ajattelussa tämän voisi kuvitella jorikkovan ohjelmaluokittelujen rajoja, mutta juuri tässä näkyi oivallisesti radion kaksoisluonteen mukaiset tehtävät.

Kokemuksellinen kerrontatapa nostaa Suvin tarinasta esille sen kuinka avanteen tuoma muutos voi saada ihmisen tuntemaan itsensä erilaiseksi muista. Tarkoituksena oli kuitenkin saattaa kuulijalle tieto siitä, että sitä ei tarvitse murehtia. Ihminen on normaali sairauksien aiheuttamista erilaisuuksista huolimatta. Teoksen tulkinta pyrkii vähentämään pelkoja ja ennakkoluuloja, joita kuka tahansa voi kokea tai joita muilla ihmisillä voi olla. Tämä sanoma on yksi näkemys asioille. Se on kuitenkin tarkoitettu kaikille kuulijoille yhtäläillä. Avanteen kanssa pärjääville, ihmisille joille operaatio joskus voi tulla ajankohtaiseksi sekä niille joita kyseinen asia ei varsinaisesti kosketa. Työni kertoo sanomansa ja näkemyksensä sen suhteellisen selkeästi, joka sinänsä ei jätä dokumentille ominaista tapaa tulkita itse sen viestiä.

Vaikeiden asioiden käyttäminen ohjelma-aiheena aiheuttaa osaltaan kysymyksen eettisyydestä ohjelman päähenkilöä kohtaan. Dokumentti-elokuvaohjaaja Timo Korhonen avaa dokumenttituotantojen eettistä näkökulmaa näkemällä vaikeiden asioiden käsittelyn taiteessa, esimerkiksi dokumentin muodossa, mahdollisuutena vaikuttaa positiivisesti. Esimerkiksi silloin, kun työn tarkoituksena on kuvastaa matkaa kohti parempaa elämää. Päähenkilön tulee tunnistaa itsensä valmiista lopputuloksesta, joka antaa mahdollisuuden tutkia itseään ja kokemuksiaan peilikuvasta. (Kytöharju 2013, 7.) Suvi itse koki tärkeäksi osallistuessaan, että asiat tulevat nauhoituksissa oikein sanotuksi ettei syntyisi väärinymmärryksiä ja totesi työn olleen osaltaan mahdollisesti terapeutinakin. Yleisivistävänä radio-ohjelmana näkisin Suvin tarinan toimivan osaltaan myös muille mahdollisena vertaistukimateriaalina. Olen toimittanut siitä kopion Jyväskylään sisätautien poliklinikalle avannehoitaja Varpu Kultille.

4.2 Suvin tarinan toteutus

Punaisen langan hahmottaminen täytyi aloittaa miettimällä mitä materiaaleja kaiken kaikkiaan työhöni tarvitsen, jotta aikaansaadaan kuvailemallani kaksoisluonteella toimiva teos. Oli tehtävä synopsis eli alustava käsikirjoitus. Sen ajatuksena oli selkeästi

tarina yhden ihmisen kokemuksista. Suunnitelma tiedollisesti kattavasta kokonaisuudesta vaati kuitenkin muutakin kuin vain päähenkilöni tarinan. Siskostani oli suuri apu lähtiessäni tutkimaan avannetta aiheena. Tiesin kuitenkin, ettei hän pystyisi kertomaan kaikkea sitä asiantietoa, mitä halusin ohjelmaani sisällyttää. Faktatiedon vuoksi tarvitsin tietolähteekseni avanteiden kanssa työskentelevän alan ammattilaisen ja otin yhteyttä siskoanikin hoitaneeseen avannehoitajaan.

Ennen avannehoitajan tapaamista tutkin avanteita internetistä. Ensisijaisina tutkimuskohteina toimivat muun muassa tuki- ja edunvalvontajärjestö Crohn ja Colitis ry:n sekä avanneleikattujen yhdistys FINNILCO ry:n sivustot. Aiheeseen tutustumisen jälkeen sovin haastattelun Jyväskylän keskussairaalaan avannehoitaja Varpu Kultin kanssa. Tuolloin hän toimi minulle parhaana tietolähteenä, koska aihepiiristä herääviin kysymyksiin ja ajatuksiin oli helpointa perehtyä hänen kauttaan. Hoitajalta sain etsimäni asiatiedot ja kyseessä oli ammattilainen, joka henkilökohtaisesti kohtasi päivittäin avanteen kanssa eläviä ihmisiä. Loppujen lopuksi hänellä oli läheisempi suhde potilaisiin verrattuna esimerkiksi lääkäriin, joka suorittaa operaatioita vain kirurgiselta kannalta.

Miettiessäni työni sisältöä ja kysymysaihioita koin tärkeäksi huomioida kaikki mahdolliset lähteet, joista saattaisi löytyä materiaalia kerättäväksi. Työni kosketti erityisesti tiettyä ihmisryhmää sekä myös muita ihmisiä, vaikka kyseessä olikin näkemys yhden henkilön näkökulmasta. Ohjelman luonteen vuoksi myös muiden kokemukset ja näkökulmat olisivat olleet omiaan monipuolistamaan teoksen kuuntelijakokemusta ja siksi pidin niitä mahdollisina vaihtoehtoina. Tähän mennessä ohjelmaidea oli alustavasti rakentunut siskoni ja häntä hoitaneen ammattilaisen ympärille. Suvin kokemukset olivat tarinana jo kokonaisuus itsessään, mutta tulin tulokseen, että tarvitsisin myös muita ääniä mukaan.

Vastaus jakautui kahtia siitä kuka tai ketkä muut voisivat tuoda esiin tärkeitä näkemyksiä työni kannalta. Vaihtoehtoina olisivat muut avanneleikatut tai lähimmäiset perheenjäsenet. Näkökulmanani oli käsitellä yhden ihmisen kokemusta, joten päädyin olemaan haastatteleematta muita avanneleikattuja. Heistä kenelläkään ei ollut päähenkilöni tarinan kannalta oleellista asemaa. Henkilökohtaisemmin Suvin kokemuksissa mukana olleita henkilöitä olivat ennemminkin läheiset ja heistä kaikista konkreettisimmin arjen sairastelut oli nähnyt siskoni avopuoliso Tero. Hän oli looginen valinta kertomaan näkemyksistään käydessäni lävitse menneitä ajanjaksoja.

Olin itsekin seurannut suhteellisen läheltä siskoni kokemuksia, mutta tein valinnan pysyä erillään tarinan sisällöstä ja olla vain toimittajan roolissa. Työni toteutukseen alustavasti rakentamani henkilökartta oli selvillä eikä se muuttunut työprosessin edetessä. Suvin tarina koostuu siis kolmen henkilön vuorottelevista puhevuoroista. Puheet ovat poimintoja perusteellisesti tekemistäni erityyppisistä tiedonhankintahaastatteluista, jotka ovat ominaisia niin asiaohjelman kuin dokumentin journalistisessa prosessissa. Rajasin tekemäni haastattelut kahtia. Keskustelut Suvin ja Teron kanssa sisältäisivät kokemusten läpikäymistä. Hoitajan kanssa puhuisimme oletuksellisesti avanteita koskevista faktoista. Suoritin haastattelut tapaamalla ensimmäiseksi avannehoitajan, jonka kautta sain hankittua itselleni tiedollisesti hyvän pohjan aiheesta. Seuraavaksi suoritin nauhoitukset päähenkilöni Suvin kanssa ja viimeiseksi jätin avopuoliso-Teron.

4.3 Äänityssuunnitelma, nauhoitukset ja ongelmat

Nauhoitukseen valmistautuminen oli alkanut kehittämällä ajatusta aiheeni sanomasta, taustoittamalla avanteita, haastateltavien valitsemisella sekä kysymyksien laatimisella. Kysymykset olin jaotellut haastateltavien mukaan niin asiatieto-kysymyksiksi kuin sellaisiksi, että saisin nauhoitettua myös haluamaani dokumentaarisempaa aineistoa. Tämän kaltaisesta tulkinnan muodostaminen pohjatyön kautta onkin edellytyksenä aiheen jäsentymiselle ja sille ettei tuloksena olisi jotain sattuman varassa olevaa (Karisto 1997, 43-46). Haastattelujen kulusta tiesin sen, että ne olisivat mahdollisesti suhteellisen pitkiä ainakin päähenkilöni kanssa. Työstämäni ”asiadokumenttia” varten äänityksiä olisi tehtävä huolellisesti ja kiirehtimättä, jotta käyttökelpoista materiaalia kertyisi tarpeeksi paljon. Oli siis rakennettava äänityssuunnitelma, josta kävi ilmi, että tekijä hahmottaa työhönsä tarvittavat elementit siitä mitä hän oikeasti hakee tulevista nauhoituksistaan (Karisto 1997, 46). Minulle nauhoituksia kertyi lopulta noin kolmen tunnin verran, joka on dokumentaarisen työn aineistoksi hyvin vähän.

Pitkäkestoisten äänitysten nauhoittamiseen voi käyttää erilaisia äänitallentimia. Itselleni tutuin nauhoitusväline oli Zoom H2 -nauhuri, jolla suoritin omat haastatteluni. Pyrin muodostamaan haastattelut tiettyjen toimintatapojeni mukaisiksi, jotta saisin haastattelutilanteista rentoutuneita ja loisin tilanteeseen toimittamistyön perustana olevan luottamuksen. Aloitin aina esittelemällä aluksi käyttämäni nauhoitusvälineistön, jotta haas-

tateltavat eivät keskittyisi tutkimaan laitteita jutellessamme tai etteivät he jännittäisi mikkiin puhumista. Tilanne ei ole haastateltaville jokapäiväinen ja mikrofonin läsnäolo muodostaa haastattelutilanteisiin helposti virallisuuden tunteen. Tämän vaikutukset saattavat vaikuttaa haastateltavan vastauksiin ja jopa pilata nauhoitukset omalla värityksellään.

Näin oli käydä ensimmäisessä tekemässäni haastattelussa avannehoitajan kanssa. Hän halusi valmistautua ja pyysi minulta kysymyksiäni ennakoon. Kysymykset olivat luonteeltaan pääosin avannehoitajalle jokapäiväisiä, joita hän työssään selventää potilailleen. Kuten esimerkiksi, että mikä avanne on, kuinka sitä hoidetaan, liittyykö siihen riskejä tai miten se mahdollisesti rajoittaa potilaan elämää. Halusin myös tietää ennakkoluuloista avanteiden suhteen ja millaisia mahdollisuuksia avanneleikatun tulevaisuudessa on. Lisäksi kysyin toimenpiteen historiasta ja yleisesti tilastotietoa nuorten avannepotilaitten lukumäärästä.

Kysymysten lähettäminen ennakoon oli aiheellista, mutta sen vuoksi haastattelu oli ajautua tallentamiseksi hoitajan persoonatonta ääneen lukemista. Hän oli valmistautunut kirjoittamalla vastauksensa paperille ja jännittyneenä tukeutui siihen liiaksi. Haastattelutilanteissa toimintatapoihini kuului myös se, että selvensin haastateltavalle millaisia vastauksia olin etsimässä ennen kuin nauhoitukset aloitettaisiin. Pyysin, että he kertoisivat asioista kokonaisilla lauseilla. Asiat piti kertoa siten, että kuulijoille vieraat asiat olisivat helppo ymmärtää ja että itse tiedän mistä hoitaja puhuu. Aluksi vastaukset eivät olleet toivomani kaltaisia ja olin itsekin hieman liian jäykästi toimittajan roolissa, mikä saattoi vaikuttaa haastateltavan suoriutumiseen.

Ratkaisu tilanteen rentouttamiseksi oli asettautuminen normaaliksi asiasta tietämättömäksi henkilöksi ja kyselemällä tarkentavia kysymyksiä. Haastattelutilanteelle ominaisen jännityksen rikkoutuessa sain esille myös asiantuntijani lämpöisen luonteen ja paperivastaukset muuttuivat inhimillisyydeksi. Olin itsekin pysynyt liian hyvin perinteisen tiedonhankintahaastattelun mallissa, koska olin mielestäni suorittamassa työni asiaohjelmamaisempaa puolta. Asiaohjelmalle ominaisemman kysymys-vastaus-asetelman tuomat tulokset eivät kuitenkaan miellyttäneet, koska hain edelleen kerronnanomaisia vastauksia. Haastattelutilanteissa tuli edetä ennemminkin keskustellen haastateltavasta ja vastauksista riippumatta.

Tiukasti rajaamani näkemys vastausten sisällöstä haastateltavan mukaan ei kuulostanut nauhalla hyvältä. Haastattelujeni sisältöjen tulisi olla monipuolisia kaksoisluonteelle ominaisesti, jotta saisin alkuperäisen ajatukseni mukaisen radiotyön. Olisi pitänyt ottaa huomioon jo kysymyspattereita laatiessani se, että vaikka lähtökohtanani oli tehdä sekä tiedonvälityksellisesti että ilmaisullisesti kaksoisluonteen mukaista työtä, niin erityylisten haastatteluista keräämieni materiaalien yhdistäminen tulisi olemaan haasteellista ilman puhujien ilmaisullista yhteneväisyyttä. Haastatteluiden haasteena oli siis saada haastattelumateriaali jakautumaan ja sekoittumaan sekä asiatietoon että tunteeseen haastateltavista riippumatta. Näin saisin toimitettua toimivan kokonaisuuden. Muutokset hoitajan sympaattisemmassa ja tunnesisällöisemmässä vastaustyyliissä saivat minut ymmärtämään tekemieni haastatteluiden merkityksen lopputuloksen kannalta.

Hannu Kariston mukaan toimittajalle tärkeitä on toimia itse ohjelmamateriaalinsa testauskohteena nähdäkseen millaiseen suuntaan työ on menossa. On tärkeitä punnita haastatteluiden aikana kerättyjä vastauksia ja miettiä mitä tuntemuksia nousee esille ja onko nauhoitettu materiaali yksinkertaisesti sen mukaista mitä tekijänä on lähtenyt hakemaan. Toimittajan täytyy nähdä mihin suuntaan prosessissa ollaan menossa ja omilla päätöksillään tehdä ohjelmasta persoonallinen. (Karisto 2005, hakupäivä 14.4.2013.) Toimiva monitasoinen ohjelma tarvitsee toimittajan valppauden ja avoimuuden kaikelle uudelle, joten työn suunta voi muuttua koko ajan. Haasteeksi muodostuu se kuinka päivittää omaa tulkintaansa persoonalliseen suuntaan. Työtä ei tule kuitenkaan tarkoituksellisesti manipuloida, vaikka se kulkee tekijän päätöksien mukaisesti, koska hän valitsee ketkä ovat äänessä.

4.4 Eriäinen menetelmä

Tiedonhankintahaastattelut ovat tarpeellisia asiaohjelman ja dokumentin journalistiselle pohjalle, mutta ne eivät monestikaan tuota puhetta, joka varsinaisesti vetoaisi kuulijaan muuta kuin yleisellä tasolla. Tämän vuoksi olisi hyvä miettiä lausuntopuhetta keräävien haastatteluiden roolia mielenkiintoisen ja monitasoisen ohjelman teossa. Perinteisten haastattelumallien kyseenalaistaminen muitten vaihtoehtojen tieltä voi auttaa persoonallisemman ohjelman rakentamisessa. Pelkän puheen mielenkiintoisuus välittyy sellaisesta materiaalista, jossa puhuja on selkeästi itse läsnä omalla olemuksellaan. Ilmaisullisesti tärkeitä ovat rytmi, äännet ja äänimaailmat. (Karisto 1997, 46-48) Itse olin suunnitellut

työni rakentuvan pelkälle puheelle ja äänityssuunnitelmani oli koostunut aluksi vain kahdesta erityyylisestä haastattelusta.

Kuten huomasin niin asiaohjelmassa ja dokumentissa aiheen suunta muodostuu nauhoitetun materiaalin antamalla ehdoilla ja kaikkea ei voi suunnitella pikkutarkasti. Dokumentaarisemmassa työssä kun kuului jättää enemmän tilaa monitulkintaisuudelle ja nauhoitusten tuomille mahdollisuuksille. Asiaohjelmaa rakennettaessa sen sijaan toimittaja useasti hahmottaa selkeämmän kaavan siitä, kuinka valmis lopputulos saadaan toteutettua. Monitasoisesti toimivan radio-ohjelman tekeminen vaati aktiivista ajatus-työtä. Avannehoitajan kanssa olin käynyt asiaohjelmalle ominaisemman perinteisen kysymys-vastaus-haastattelun, mutta Suvin ja Teron kanssa aion toimia toisin.

Aikataulullisista syistä johtuen haastattelin Suvia ja Teroa erikseen, vaikka olin miettinyt myös mahdollista yhteishaastattelua. Vuorossa olivat ensin nauhoitukset siskoni kanssa. Hänen kanssaan olin päättänyt noudattaa neuvoa siitä, kuinka etsiä tapa, jolla saisin päähenkilöni avautumaan aiheestaan persoonallisesti. Suville olin kysymysten sijaan laatinut aihe- ja asiasanalistan perinteisen haastattelumallin sijasta (liite 1). Olin käynyt läpi vaiheittain mistä haluaisin siskoni kertovan ja tehnyt näille aihepiirit. Jokaiselle aihepiirille oli joukko sanoja, joita esittäisin siskolleni. Näin pääsisin lähemmäksi haluamaani muotoa ilmaisullisesti. Suvin kanssa haastattelu olikin kaikista pitkäkestoisin, koska kyseessä oli tilanne, jossa oli tarkoituksena puhua vapaasti. Aikaisemmin olin hakenut ytimekkäitä ja napakoita vastauksia.

Haastattelutilanne päähenkilöni kanssa alkoi käymällä lävitse normaalit toimintatapani. Kerroin hänelle listastani ja siitä miten hän sai kertoa tarinansa itse. Sanalistani aihepiirit jakautuivat neljälle osa-alueelle. Niistä ensimmäinen käsitteli Suvin sairastumista ja historiaa aina tulevaan avanneoperaatioon asti. Kyseessä ollut toimenpide oli suoritettu noin kaksi ja puoli vuotta ennen nauhoituksiamme. Halusin, että Suvi puhuisi myös siitä millaista elämä kipujen ja sairauden tuomien hankaluuksien kanssa oli ollut ennen avannetta. Asiasanoja olivat muun muassa taudin yksilöiminen, lääkkeet, vatsan hoidot, tähystykset, taloudellisuus, ruokahaluttomuus, painonputoaminen, stressi ja turhautuminen. Avasin aihepiirejäni laajemmin muutamilla apukysymyksillä tai sanoilla, jos tarvitsimme tarkennuksia. Ensimmäisen osa-alueen käsittely päättyi tietoon avanteesta hoitomuotona.

Tilanne oli radiodokumentin nauhoituksille ominaisempi, vaikka kyseessä oli tiedonhankintahaastattelu. Nauhuri ei ollut hallitsevassa osassa. Tarkoitus oli, että Suvi sai puhua kiireettömässä ilmapiirissä rauhassa. Nauhoitusten toinen osa-alue jatkui siitä kun tilanne oli ajautunut siihen, että Suvi sai tiedon avanneleikkauksesta olevan ainoa mahdollinen toimenpide hänelle. Tällä kertaa asiasanoina toimivat leikkausoperaatio, sisäistäminen, pelot, toipilasaika ja vertaistuki. Henkilökohtaisesta aiheesta puhuminen jännitti ja Suvi mietti mitä hän uskaltaa julkisesti sanoa. Puhe aiheesta oli kuitenkin vapautunutta, koska haastattelija ei ollut vieras. Tärkeintä oli, että faktat pysyivät oikeina eikä väärinkäsityksiä syntyisi.

Kolmas osa Suvin haastattelua keskittyi nykyaikaan eli siihen millaista arki avanteen kanssa oli ja miten elämä oli nyt muuttunut aikaisempaan verrattuna. Pohdinnan alla oli kehonkuvan muuttumisen käsittely henkisesti. Lisäksi myös se, miten muut ovat tilanteeseen reagoineet ja miten avanne vaikutti parisuhteeseen. Tilanne oli minulle veljenä kiusaannuttava ajatellessani sitä, jos minun tulisi selvittää myös, että oliko operaatiolla vaikutusta siskoni parisuhteeseen intiimillä tasolla. Tilanteessa olin toimittajana, mutta kuitenkin myös läheinen ja puhuimme kaikesta avoimesti. Tässä vaiheessa olimme siirtyneet jo katsomaan tulevaisuuden suunnitelmiin ja Suvi kertoi siitä mitä mahdollisuuksia avannepotilailla on leikkauksen jälkeen.

Viimeinen eli neljäs osa-alue oli tarkoitettu pohdinnalle siitä millainen koko kyseessä ollut prosessi oli siskolleni ollut ja millaisia ajatuksia se toi mieleen. Asiasanoiksi ja teemoiksi olin valinnut henkisen ja fyysisen hyväksymisen, helpotuksen ja elämänlaadun. Päähenkilöni haastattelun rakentamiseen ja asiasanojeni valitsemiseen vaikutti suuresti se, että tunsin haastateltavani henkilökohtaisesti. Haastattelu oli onnistunut, koska Suvi oli ilmaisullisesti taitava kertomaan tarinansa selkeästi ja kattavasti. Tähän asti tekemistäni haastatteluista oli kertynyt jo melkein riittävästi materiaalia. Siskoni jälkeen vuorossa oli kuitenkin vielä yksi haastateltava äänityskäsikirjoituksen mukaisesti.

Hain lisämateriaalia viimeiseksi jättämästäni nauhoitustilanteesta avopuoliso-Teron kautta. Alkuperäinen äänityssuunnitelmani oli hengittävä eli avoin kaikelle. Haastattelun tarkoituksena oli enää kerätä lisämateriaalia monipuolistaakseni työni mahdollisuuksia tulevaa leikkausvaihetta varten. Haastattelu olikin pienimuotoisempi ja saamani vastaukset eivät poikenneet sen suuremmin mitä olin jo Suvilta kuullut hänen puhessaan parisuhteestaan. Terolta halusin tietää millaista oli olla puolisona, kun itselle

rakkaalla henkilöllä oli sairaus, joka näkyi arjessa ja jonka seuraukset olivat odotettua dramaattisemmat. Tero kertoi, kuinka Suvin koettelemukset olivat olleet pelottavia, mutta vahvistaneet molempia. Elämä oli muuttunut aikaisempaan verrattuna, joka oli alkuperäisen tulkintani mukainen ajatus työlleni.

Tero oli haastateltavista haastavin. Hänen kanssaan haastattelutilanteesta ei muodostunut tarpeeksi rentoutunutta, jotta olisin saanut selvitettyä mahdollisesti vieläkin tarkemmin niitä tuntemuksia, miten hän oli menneet vuodet ja niiden tuomat asiat kokenut. Tero vastasi kuitenkin omasta puolestaan niin kuin hänelle asiat olivat olleet. Avopuolison haastattelu oli kestoltaan lyhyempi kuin aikaisemmat. Se oli luonnollista, koska kyseessä oli työni osalta sivuhahmo, jolla oli osaltaan kuitenkin tärkeä rooli. Hänen kanssaan tehdyt lisänauhoitukset tukivat työprosessiani varmistamalla materiaalin riittävyyden ennen siirtymistäni seuraavaan vaiheeseen. Teron haastattelun jälkeen projektini tiedonhankintaosuus oli alustavasti suoritettuna.

4.5 Materiaalin käsitteleminen ja työstäminen ohjelmaksi

Radiodokumentin näkökulma muodostetaan tekemällä päätöksiä pohjaten sekä tutkimukseen että omiin ajatuksiin aiheen tiimoilta. Äänityksiä suunniteltaessa voidaan olla hyvin perillä siitä mitä etsitään, mutta nauhoituksissa reagoidaan tilanteen mukaan. Valmiita nauhoituksia puntaroidessa löydetään suunta ja pystytään hahmottamaan onko materiaalia tarpeeksi, jotta voitaisiin siirtyä käsikirjoituksen muodostamiseen. Oman tietoisuuteen luottaminen sekä aavistukset aiheesta ovat mukana kaikissa radiodokumentin työvaiheissa. (Hannu Karisto 2005, hakupäivä 23.2.2013.)

Joten nauhoituksien jälkeen oli palattava ikään kuin alkuun takasin. Vuorossa oli hankitun materiaalin läpikäyminen purkamalla ja analysoimalla haastattelut. Toimittajan on löydettävä materiaalista kumpuava sanoma tai jopa useammat sellaiset. Itselläni sanoman varmistuminen tapahtui jo nauhoituksia tehdessäni. Alkuperäinen ohjelmaideani rakentui ajatukselle siitä, miten avanne helpotti siskoni elämää, vaikka se oli ollut toimenpide, johon ei olisi haluttu päätyä. Täten minulla oli ollut työlleni tulkinta alusta lähtien, joka minun piti kuitenkin testata, koska en voinut olla varma kaikista siskoni ajatuksista. Työni oli tutkimusmatka. Suvin vastaukset varmistivat lopullisen suunnan,

joka piti työni teeman suhteellisen samanlaisena kuin minkälaiseksi olin sen odottanutkin.

Haastattelumateriaaleja kuunnellessani purin kaiken sisällön paperille piirtäen nauhakarttoja. Nauhakartat muodostuivat aikajanoista, joille sijoitin nauhoitusten kellonaikoja sekä tiivistettynä mitä kukin haastateltava oli sanonut missäkin kohtaa. Näin pystyin näkemään haastattelujen kulun alusta loppuun kerralla ja pohtimaan missä oli jotain minkä haluaisin mahdollisesti sisällyttää työhöni. Kaikista haastatteluista koostin omat nauhakarttansa ja näin opin myös muistamaan äänitysten sisällöt ulkoa ilman, että tarvitsi kuunnella koko ajan äänitystiedostoja uudestaan. Nauhakarttojen avulla pystyin poimimaan haluamani sisällöt ja sijoittamaan ne seuraavaksi tehtävään leikkauskäsikirjoitukseen, jota jouduin työn edetessä muokkaamaan ja kirjoittamaan uusiksi moneen otteeseen.

Leikkauskäsikirjoituksen muodostamisessa nauhakartoista valitut kohdat järjestellään dramaturgisten mallien avulla ja osittain myös kokeilemalla eri palasia eri kohtiin. Dramaturginen malli on jokin tarinankerronnan perinteinen kaava, joka määrittää ohjelman kerronnan tyylin. Nauhoitettujen materiaalien sisältö kertoo tekijälle minkä tyyllisen ohjelman hän pystyy näistä kokoamaan ja sen kautta näkyvät ohjelman muodot. (Karisto 2005, hakupäivä 14.4.2013.) Oman leikkauskäsikirjoitukseni laatiminen alkoi jakamalla sivu kahteen sarakkeeseen ja tekemällä sisällöllisiä päätöksiä draamankaaresta. Oikealle puolelle sivua kirjoitin äänityksistä valitsemieni käyttökelpoisten kohtien tiedot. Vasemmanpuoleinen osa sivusta oli varattu minulle toimittajana ja siihen tein omia merkintöjäni, kuten kertojaäänien spiiikit eli puheet. Dramaturgisia malleja voi olla yhtä monenlaisia kuin itse toimittajia, mutta oman työni materiaaleissa oli selkeä muoto klassiselle dramaturgian mallille, jonka vaihteita ovat viritys, kohtaaminen ja ratkaisu.

Jo Aristoteleen käyttämä kolmijakoinen kerrontamalli alkaa virityksestä, jossa esitellään ohjelman henkilöt ja ongelma. Hyvällä alulla koukutetaan kuulija seuraamaan työtä seuraavaan vaiheeseen jossa, ristiriidat kasvavat ja kamppailevat keskenään ennen kolmannen vaiheen mahdollista ohjelman päättävää loppuratkaisua. (Karisto 2005, hakupäivä 14.4.2013.) Suvin tarinassa alkukoukutuksen muodostaa päähenkilöni näkemys siitä millaisia ajatuksia ”kyljessä roikkuva paskapussi” herättää. Tämän jälkeen siirrytään sairastamisvuosiin ja siihen mikä asenne avanneleikkauksista on. Lopulta tilanteet

yltyvät kaikkein pahimpaan ja edessä on käännekohta oman avanneleikkauksen muodossa.

Karisto määrittelee dramaturgian perussäännöksi ristiriidan, joka pakottaa aiheen kehittymään muutokseksi ohjelman juonessa. Suvin tarinassa muutos on siirtymä elämään avanteen kanssa ja loppuratkaisuna on toteamus siitä, kuinka elämä onkin normaalia suurista muutoksista huolimatta. Ainoa mikä työssäni ei istu tämän dramaturgian sisälle on asiaohjelmainen aiheen käsittely, jossa Suvin tarinan rinnalla tehdään avanteista kattava selonteko. Tässä ääneen pääsevät avannehoitaja ja kertojaääni, joka on mukana koko ohjelman rakenteessa.

Päätin kertoa Suvin tarinan kertojaäänien avulla, koska jo pelkästään päähenkilön historia oli hyvin laaja kokonaisuus. Sen kertominen yksityiskohtaisesti vaati runsaasti taustatietojen esilletuomista ja niiden tiivistämistä. Olin tehnyt päätöksen pysyä itse ulkopuolisena suhteestani työn aiheeseen ja sen henkilöihin, mutta päätin kuulua työssäni kertojana. Osani oli selkeästi pitää ohjelman rytmiä yllä kerronnassa ja olla tunnistamattomissa aiheen kytköksistä itseäni. Asiaohjelmissa toimittaja onkin yleensä hallitsevassa roolissa, mutta dokumenteissa toimittajan asema ei asetu kuuntelijoiden ja sisällön väliin (Karisto 1997, 48).

Kerronnan tiivistämisellä sain mukaan kaiken mitä halusin työhöni, mutta tämä tarkoitti kuitenkin myös, että jostain täytyi luopua. Leikkauskäsikirjoitus muuttui moneen otteeseen varsinaisessa leikkausvaiheessa tietokoneella, jossa työtä kuunteli useita kertoja uudestaan. Osa sisällöistä vaihtoi paikkaa ja ilman tiivistämistä työni olisi venynyt turhauttavan pitkäksi. Lopullisen työn 25 minuuttia ovat pelkästään äänen varassa olevalle ohjelmalle hyvin pitkä aika. Pidempi kesto on luonteva laajasti aihettaan käsittelevälle asiaohjelmalle, mutta esimerkiksi uudessa radiokulttuurissa ohjelmat istutetaan nopeaan lähetysvirtaan ja jo puolen tunnin radiodokumentit ovat liian pitkiä (Karisto 2005, hakupäivä 1.2.2013.) Jopa dokumentteja erityisesti lähettävän Yle Radio 1:en vajaan tunnin mittaiset ohjelmat ovat kohdeyleisöstä huolimattaan haastavia mielenkiinnon säilyttämisen kannalta. (Vierros 2010, hakupäivä 1.2.2013.)

4.6 Haasteet ja ratkaisut

Suvin tarinan haasteellisuus oli siinä, kuinka lomittaa yhteen kaksi ikään kuin eri tasoa. Yhteen sovitettavana oli päähenkilön matka nykytilanteeseen sekä informatiivinen opetusohjelma siitä mitä avanteet ovat. Teoksessani tarinan sisällön tasot kuitenkin poikkeavat perinteisistä kerronnan tasoista. Dokumentissa ilmaiseminen eri tasoilla on yksi olennaisimmista piirteistä, mutta silloin on kyse siitä mitä sanotaan suoraan ja mitä jätetään kuulijan tulkittavaksi ohjelman sanomasta. Ammatillaisen mielipiteen mukaan liiallisen asiantiedon sisällyttäminen dokumenttiin tekee ohjelman rungosta ongelmallisen, koska kuulija ei pysty käsittelemään liian suurta informaatiomäärää. Lisäksi tämä vie tilaa muilta dokumentaarisilta ilmaisukeinoilta, joten asiantiedon jakaminen pitäisi pitää kohtuullisen rajattuna. (Karisto 1997, 63.)

Haasteena oli myös saada ohjelmastani kantava alusta loppuun saakka pelkän puheen kautta. Työ käsittelee pitkälti menneitä tapahtumia ja tämän vuoksi aitojen äänimaisemien saaminen oli mahdotonta. Keinotekoiset äänimaailmat sen sijaan olisivat olleet liian alleviivaavia ja turhia aiheeni vakavasti otettavan käsittelyn kannalta. Tämä sopi radio-ohjelmien perusmalliin vanhan työkultuurin kannalta, koska sivistävän ohjelman käsitettiin pitävän puhetta juuri sinä keinona, jolla oli vahvin ilmaisukyky asioiden perille saamisessa (Karisto 2005, hakupäivä 14.4.2013). Onnistuneen ohjelman rakenteessa tulee myös olla sopivaa väljyyttä eli kaikki äänellinen ilmaisu täytyy olla oikeassa rytmissä. Ohjelman juonessa täytyy olla vaihteita, jotta kuuntelija voi pysähtyä käymään läpi kuulemaansa (Karisto 1997, 63).

Haastateltavien puhemateriaali oli aitoa eikä tarvinnut muuta. Ainoa leikkausvaiheessa käyttämäni tehokeino oli jättää hetki hiljaisuutta välikohtiin. Suvin tarinassa rytmi on kerronnaltaan nopeatempoinen ja ilmaisu hyvin runsasta niin tarinallisesti kuin valistavalla otteellaan. Selkeä jäsentely ja puheenvuorollinen vaihtelevuus olivat niitä keinoja, jotka teoksessani mahdollistivat sisällöllisesti kattavan kokonaisuuden hahmottamisen helposti. Tämä oli asiantiedon ja tarinallisuuden vaihtelun ansiota, koska molemmat puolet keskittyivät omaan sisältöönsä ja siten kevensivät ohjelman rakennetta. Suvin kokemuksen jakaminen osiin faktapitoisilla väliosioilla vaati kuitenkin paljon miettimistä, koska tiedottavien väliosioiden istuttaminen ohjelman rakenteeseen täytyi tapahtua juuri siten, että ne eivät olleet irrallisia vaan esimerkiksi täydentäisivät päähenkilön elämän kuvailua.

Kokonaisuutena radiodokumentissa ei tarvitsekaan aina käsitellä yhtä tiettyä toimittajan valitsemaa asiaa vaan joskus myös useampaa toisiinsa nähden ristiriitaisesti aseteltuna. Tällöin asioiden käsittely ei välttämättä muodosta ohjelmalle perinteisiä dramaturgian muotoja vaan ohjelman sisällön ymmärtämiseksi on etsittävä omat keinonsa. Klassisesakin dramaturgian mallissa yllätyksellisyys on se mikä luo teoksen mielenkiintoisuutta. (Karisto 1997, 60-62.) Tämän kaltaisen useamman eri sisällön käsittely näkyy osittain oman työni kaksoisluonteen omaisessa käsittelyssä. Aihepiiri pysyy avanteissa ja varsinaista vastakkainasettelun tilannetta ei kuitenkaan synny. Ohjelma, joka kuitenkin kyseenalaistaa ohjelma-aiheensa rakenteellisesti loogisen käsittelytavan, on mielenkiintoisuutensa säilyttämisen kannalta erittäin vaativassa asemassa.

Suvin tarinassa erikoisuus näkyy siinä, kuinka ensimmäiset sanat ilmaisevat tilanteen nykyhetkestä ja elämästä avanteen kanssa. Aloitus lähtee siis tilanteesta, joka on periaatteessa työni lopputulos. Kuulija tietää mihin ollaan päätyvässä, vaikka muutoin tarina noudattaa päähenkilön elämänhistorian kannalta loogista etenemisjärjestystä kerronnassaan. Kuulijalle ei tule sinänsä ”yllättävää loppuratkaisua” epäeettisellä aiheen mäsäilyllä vaan työn sanoma pysyy aiheessaan. Se kertoo siitä, kuinka päähenkilö kasvaa tarinan kulkiessa kohti päämääräänsä. Lopputuloksena on, kuinka hankalien aikojen ja asioiden kautta elämä muuttui parempaan suuntaan.

5 POHDINTA

Opinnäytetyöni aiheena olevan radion kaksoisluonteen ilmenemisen tutkiminen omassa teoskokemuksessani havainnoiden sitä erilaisten ohjelmanmuodostustapojen kautta perustui pääsääntöisesti Hannu Kariston kirjoittamiin ajatuksiin radiodokumentaarisesta ilmaisusta. Tämän vuoksi suppeahkosta tutkimusmateriaalistani keräämät määrittelyt ovat rajattujen ja vanhojen perinteisten näkemyksien mukaisesti luokiteltuja. Tämä johti kuitenkin siihen tilanteeseen, että jouduin toteamaan näiden käsityksien olevan edelleen vallitsevia ja niitä pidetään lähtökohtina monimuotoisessa radioilmaisussa. Mielestäni oli hyvä käydä lävitse perinteiset lähtökohdat, vaikka radioilmaisu tällä saralla onkin kehittynyt ja saattanut muuttua. Näin pystyin itse muodostamaan käsityksen siitä, mitä minun oma työni edustaa, koska aikaisemmin sen hahmottaminen ei ollut täysin selvillä.

Opinnäytetyöni käsittelyosassa kävin läpi millaisilla kaksoisluonteelle ominaisilla ilmaisumuodoilla Suvin tarina edustaa radiodokumentin keinoja ja kuinka asiaohjelman. Käsittelyosassa en kuitenkaan keskittynyt niinkään miettimään mitkä piirteet työssäni eivät edusta näitä ohjelmamuotoja. Yhteenvetona voi kuitenkin selkeästi todeta sen, että kaikki asiaohjelmalliset piirteet kumoavat ajatuksen ohjelmasta dokumenttina ja toisinpäin. Suvin tarinaa kasatessani koin eri ohjelmatyyppien luokittelut olivat liian tarkasti rajatuiksi mielipiteiksi ja ne jo itsessään kahlitsivat ilmaisua. Arvelen tämän olleen syy siihen, miksi ohjelmani työstäminen oli haaste ja en itsekään pysynyt perillä kaikesta mitä ohjelmani edustaa. Päätin vain keskittyä tekemään.

Keskittymiseni näkyi siinä, kuinka esimerkiksi journalistista pohjatyötä tehdessäni hankin toisistaan eroavia haastatteluja. Avannehoitajan kanssa kyseessä oli selkeästi tiedonhakuhaastattelu, Suvin kanssa hain tarinaa sekä tunteita ja Teron kanssa kokemuksia. Erityyilisille ohjelmille ominaiset materiaalit aiheuttivat pohtimista siitä kuinka asetella palapelini palaset oikeisiin kohtiin ilman, että tuntuisi siltä että ohjelman juoni katkeaa poikki. Kaksoisluonteen eri tehtäviä kuvaavien kohtien tuli olla sopivassa suhteessa pituudeltaan. Suvi sai puheaikaa eniten ollessaan päähenkilö, mutta puheenvuoroissa käytin hyödyksi tiivistämistä. Typistäminen oli elinehtona onnistumiselleni ja se tuntui välillä hankalalta. Täytyi hahmottaa toimittajana koko aihe ja tarina niin perinpohjaisesti, että osasi päättää kuka sanoo mitä.

Oli myös eduksi, etten tiennyt kaikkia ohjelmanmuodostamisen tapoja työstäessäni Suvin tarinaa alkuvuodesta 2011. En jäänyt liikaa ajattelemaan, mitä on kerrottu vaan vapautin itseni tekemään vapaasti kokeilevalla otteella. Olen kuitenkin jälkeenpäin sitä mieltä, että perinteisen radio-ohjelman kerronnan keinot täytyy tuntea. En ole tätä mieltä sen takia, että pitäisin itse radio-ohjelmille tarkkoja rajoja ja niitä noudattamattomat ohjelmat olisivat jollain tavalla vääränlaisia. Sisällöllisen ilmaisun mallit täytyy tuntea, jotta radio-ohjelmat pysyisivät mielenkiintoisina ja tekijät saisivat uusia ideoita luodesaan mielekästä radiota tulevaisuudessakin.

Oppimiskokemuksena huomio täytyy kiinnittää siihen, että erilaisten ohjelmamuotojen piirteisiin ja ilmaisukeinoihin tutustumisen ohella tärkeimmäksi muodostui se, kuinka monipuolisesti radion keinot vaikuttavat ohjelman sisältöön. Ohjelmatyyppien yksilöinnit ovat alustavaa ohjeistusta eikä rajoja, joita ei saisi rikkoa. Ohjelmatyyppien määritelmät ovat veteen piirrettyjä viivoja, joten niiden muodostamaan suohon voi upota, jos jää liaksi miettimään niiden ominaisuuksia. Lähinnä niiden tietämisen ja tuntemisen kautta voi kehittää omaa journalistista pätevyyttään.

Päätökseni Suvin tarinan muodosta on tehty omilla valinnoillani. Valmiin ohjelman jälkeen voi miettiä, mitä olisin voinut tehdä työssäni toisin. Puheen varaan rakentuvan ohjelman takia kyseeseen tulee se, miten työn olisi voinut toteuttaa äänimaailmoja hyödyntämällä. Suvin tarinan aihe oli henkilökohtainen ja saattoi olla myös osittain arka aihe päähenkilölleni. Keräsin työhöni pienen palan hänen historiaansa ja jo sen nauhoittaminen oli omalta osaltaan iso työ, josta riitti materiaalia yhteen ohjelmaan. Olisin voinut seurata Suvin elämää avanpussin kanssa taltioimalla hetkiä arjesta ja siitä, millaisiin tilanteisiin sen kanssa ajautuu vai ajautuuko ylipäätään. Se ei kuitenkaan ollut työni tavoite ja materiaalia olisi joutunut keräämään suunnattoman määrän. Ensimmäiseen tämän kaltaisen ohjelman tekemisen harjoitteluun se ei ollut tarkoituksen mukaista.

Äänimaailmoja ei kuitenkaan tarvittu tyyliässä, jolla olin päättänyt ohjelmani koota. Sen palaset tekivät siitä mielenkiintoisen omalla tavallaan. Ohjelmani ei olisi toiminut myöskään, jos olisin yrittänyt erottaa erilleen sen eri puolet. Suvin tarina toimisi itsenäisenäkin versiona ilman tiedonvälityksellisiä kohtiaan, mutta aiheena avanne saattaisi olla sen verran vieras asia kuulijoille, että kokemus teoksen sisällöstä olisi aivan erilainen. Avanne saattaisi jäädä kuulijoille jotenkin vieraaksi ja pelottavaksikin termiksi, joka aiheuttaisi enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Tämähän sinänsä olisi dokumen-

tille ominaista. Tarinan sanoma voisi kuitenkin jäädä toisarvoiseksi kuulemiskokemuksessa, jos kuulijaa jää mietityttämään, mikä avanne oikeastaan on ja kuinka se vaikuttaa elämään. Mielestäni Suv:n tarinassa aihe avanteista vaatii sen, että se käydään läpi kahdella eri tavalla.

LÄHTEET

- Chantler, Paul & Stewart, Peter 2003. Basic Radio Journalism, USA: Focal Press.
- Digita 2013. Radio elää kulta-aikaansa – Digitan radioverkkopalvelut laajemmat kuin koskaan. <http://www.digita.fi/yrietykset/yhtio/media/tiedotteet/radio_elaa_kulta-aikaansa_-_digitan_radioverkkopalvelut_laajemmat_kuin_koskaan.2059.news>
- Finnpanel Oy/KRT. Kansallisen radiotutkimuksen tuloksia. Hakupäivä 8.4.2013. <<http://www.finnpanel.fi/tulokset/radio/krt/viimeisin/tavoittavuus.html>>
- Huhtamäki, Harri 1993. Radion viisi tietä – Paradramaturgisia murtolukuja, Helsinki: Like.
- Karisto, Hannu 2005. Radio-ohjelman, erityisesti radiodokumentin tekeminen uudessa radiokulttuurissa. Hakupäivä 1.2.2013. <http://www.aanipaa.tamk.fi/doku_3.htm>
- Karisto, Hannu 2005. Perinteisen radio-ohjelman, erityisesti dokumentin työprosessi: ideasta valmiiksi ohjelmaksi. Hakupäivä 23.2.2013. <http://www.aanipaa.tamk.fi/doku_2.htm>
- Karisto, Hannu 2005. Radiodokumentin määrittely. Hakupäivä 14.4.2013. <http://www.aanipaa.tamk.fi/doku_1.htm>
- Karisto, Hannu & Leppänen, Airi 1997. Todellisia tarinoita – Radiodokumentin tekeminen, Helsinki: Edita.
- Kytöharju, Marjo 2013. Ääni äänettömille. Kirkko & Kaupunki 27.2.2013, 7.
- McLeish, Robert 2012. Radio Production – Fifth Edition, USA: Focal Press.
- Miettunen, Helge 1966. Radio ja tv opin perusteet, Helsinki: Weilin+Göös.
- Nukari, Matti & Ruohomaa, Erja 1997. Uusi vanha radio – Sen tulevaisuus, tekeminen, tuotteet ja hallinta, Porvoo: WSOY.
- Salomaa, Pertti 1989. Dokumentaarinen radioilmaisu, Helsinki: Hakapaino Oy.
- Suvin tarina 2011. Radio-ohjelma. Tekijä: Severi Kinnunen. Tuotanto: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Tornio.
- Unesco 2013. World Radio Day. Hakupäivä 15.2.2013. <<http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/international-days/world-radio-day/>>
- Vierros, Eeva 2010. Vain Ylessä: Suomen radiodokumenttien tekijä nro 1. Hakupäivä 1.2.2013. <<http://yle.fi/yleisradio/ajankohtaista/vain-ylessa-suomen-radiodokumenttien-tekija-nro-1>>

LIITTEET

Liite 1. Asiasana- ja teemalista

Liite 2. Kytöharju, Marjo 2013. Ääni äänettömille, lehtiartikkeli. Kirkko & Kaupunki
27.2.2013

Liite 1.

KYSYMYS TEEMOJA + AIHEITA	TERO
HISTORIA (OPERAATIOON ASTI)	MILLAISIA AJATUKSIA HERÄSI KUN TIESIT SAIRAU- DESTA? / AVANTEESTA? JA SEN LAITOS TA?
<ul style="list-style-type: none"> • EROHIN TAUTI - TAUDIN YKSILÖIMINEN • VAIKEUDET / HANKALUUDET ELÄMÄNTILANTEISSA (LÄÄKKEET, TALOUDELLISUUS) (KIVUT, VATSANTAUDIT) (STRESSI, TURHAUTUMINEN) 	ONKO TÄMÄ TAPAHTUMA VAIKUTTANUT SEURUSTELU - VAHVISTAVA? - MILLAISTA ON OLLUT TOKEA
• TÄHYSTYKSET	MITEN KUVAILISIT SUVIA NYKYPÄIVÄNÄ VERRATTUNA ENTISEEN?
• RUOKAHALUTOMUUS + PAINONPUTOAMINEN	- MINKÄLAISIA AIKA ON OLLUT SINULLE ITSELLE?
• TIETO AVANTEESTA HOITOMUOTONA	- ONKO JOTAIN ERIKOISTA TAI HUUTAVAA YKSITYISEKSI AINEITA JOKI TULIS MEELOA
(LEIKKAUS)	
<ul style="list-style-type: none"> • VATSAN KIPU LÄÄKÄRIKÄYNNILLÄ • HETKI KUN ASIA KERROTIIN • LEIKKAUSOPERAATIO • SISÄISTÄMINEN • PELOT • TOIPILASAIKA • VERUUSTUKI 	
NYKYAIKA	
<ul style="list-style-type: none"> • TOTUTTELU / PÄRJÄÄMINEN / KESTO / AVANTEEN HOITO ARKI • HANKALUUDET - ENNEN JA JÄLKEEN 	
<ul style="list-style-type: none"> • EROT AIKAISEMPAAN - HYÖDYT • HENKINEN KÄSITTELY • FYYSINEN ULKOMUOTO - OMA KEHONKUVA - AHOISTUS? • PELKOJA / MIETITYNTÄÄ AIHEUTTAVAT ASIAT 	
<ul style="list-style-type: none"> • LÄHEISET - YSTÄVÄT - VIERAAT • SEURUSTELU - VAIKUTUS 	
<ul style="list-style-type: none"> • TULEVAISUUS <ul style="list-style-type: none"> • AVANTEEN SULKEMINEN • RASKAUS - LAPSET 	
• ENNAKKOLUULOT	• ERIKOISIA SATUJUMIA, KOKEMUKSIA
PROSESSI (MILLAINEN)	
<ul style="list-style-type: none"> • HYVÄKSYMINEEN HENKINEN / FYYSINEN • HELPOTUS 	
• ELÄMÄNLAATU	

Ääni äänettömille

Rankkaa elämäntilannetta kuvaava dokumenttielokuva voi muuttaa yhteiskuntaa parempaan suuntaan, arvellee Timo Korhonen.

**Teksti Marjo Kyöstiänpää
Kuva Sipa Peltola**

MItelepainuvan dokumenttieleen jälkeen on ihmeilyttävää, miten ohjaaja on päässyt niin lähelle kuvattavaan. Tätä ja muita dokumenttien tekemisen liittyviä eettisiä kysymyksiä käsittelee **Timo Korhonen** tuoreessa väitöskirjassaan *Hyvän reunailla*.

– Väitöskirjan tekeminen sai alkunsa itseäni työssä asiantuntijana kysymyksistä. Dokumenttien tekeminen kun antaa ohjajalle oikeuden tutustua ihmisiin ja heidän todellisuuteensa päästessään heidän työ- ja olohuoneisiinsa, sanoo vuotuisia dokumenttieleokuvia ohjannut ja tuottanut Korhonen.

Taideteollisessa korkeakoulussa valokuvasta opiskellut Korhonen tutustui elokuva-alaan avustajien tehtävien kautta. Ensimmäisen hytelokuvansa hän ohjasi 22-vuotiaana, kun hänen ystävänsä kuoli putootuaan jäälle riippuliinalla.

– Kirjoitin käsikirjoituksen ystäväni kuoleman aiheuttamista tuntemuksista. Olin sitä lähtien koukussa elokuvan tekemiseen. Tein sitten muun muassa elokuvia yhteisvastuukeräykselle, kunnes vastaan alkoi tulla varsinaisten dokumenttieleokuvien aiheiksi sopivia tarinoita.

Ektiivinen elokuva perustuu tiukkaan käsikirjoitukseen, mutta dokumenttieleokuvan ohjaaja harvoin tietää tarkaksi etukäteen, millainen tarina filmille on syntymässä. Korhonen mukaan ohjaaja voi silti tehdä valintoja ja rakentaa esimerkiksi tarinan, jossa päähenkilö kulkee kohti vapautta.

– Kuvauvaiheessa ei juuri keskustella tekemisen eettistä, mutta on tärkeitä, että päähenkilö tunnustaa valintamisia elokuvasta itsensä. Alan tekijät ovat alkaneet keskustella yhä enemmän eettisistä kysymyksistä. Oskari se johtuu siitä, että teosten näkökulma on painottunut entistä enemmän yksilöpäähenkilöihin.

Tekijäintuissa tutkimuksessa Timo Korhosella oli hyötyä siitä, että hän tunsi koko dokumenttieleokuvan työprosessin. Korhonen keskittyi väitöskirjassaan 40 dokumenttiohjainta vuosina 1992–2008 ohjamaan 40 elokuvaan, joissa oli käytetty menetelmää eri elämäntilanteissa olevien henkilöiden haavoittamista. Yhdenä kysymyksenä nousi esiin se, miten eettistä ja henkilöiden tarkkailu kameran takaa varsinkin kiperässä tilanteessa.

– Menetely on siinä mielessä oikeutettua, että näin väline voi vaikuttaa asioihin laajemmin, saada aikaan välikapalainmuutoksen. Kuvattessa saatetaan kuitenkin syntyä pitulaisia hetkiä, kuten **John Websterin** intialaisten prostituutiojen elämästä kertovassa *Valon ja varjon huonostad*.

– Dokumentti vaikuttaa usein päähenkilön omaan elämään, kun hänelle annetaan peli, mistä kaistaa sitä. Tekijälle taas tuo erityistä vastuuta se, että dokumentin henkiä joutuu jatkamaan elämänsä joskus suurellakin julkisuudella merkittyinä. Korhonen juttulee sanonjan punnien.

Korhonen myöntää, että kyseessä on varsin erikoinen taidemuoto, koska se käyttää hyväksi toisten ihmisten elämästä. Esimerkiksi elokuvaohjaaja **Krzysztof Kieślowski** siirtyi fiktion puolelle, koska häntä alkoi häiritä ajatus taiteen tekemisestä ”Ihää ja verta pensselissä”.

Suomalaisissa haavoittavissa dokumenttieleokuvissa korostuu Korhosen mukaan hyve-eettinen lähtökohda. Ne myös etenevät yllättävän usein saman kaavan mukaisesti: vähäväkiset saavat puhua, annetaan ääni äänettömille, ja tarinassa kuljetaan kohti parempaa elämää.

Korhonen yllätyi kuitenkin erityisesti huomiosta, että dokumentteja oli tehty ennen suurimmilla muuttoalueilla Uudellamaalla ja Kainuussa.

– Sosiologiystäväni mielestä se on hieno tulos, koska se osoittaa suomalaisten dokumenttiohjainten tunnistavan yhteiskunnan murroskohdat.

Nykyään Timo Korhonen työskentelee Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskukseen AVEKin tuotantoneuvonajana.

– On hienoa olla tukemassa nuoria tekijöitä ja heidän ideoidensa kasvua elokuvaksi. Toisaalta tunnu raskaalta, kun usein joutuu sanomaan ei hyvällekin idealle. Rahaa on niin vähän.

Viime vuonna AVEKiin tuli hakemuksia enäälysmääriä, mutta vain 25 prosentille voitiin antaa rahoitustukea. Tämä vuonna tilanne on vielä vaikeampi. Tämä johtuu muun muassa siitä, että digitaalisista videoallentimista kertyvät ohjelmien kopioinnin mahdollistavat hyvitysmaksut ovat pienentyneet.

Rahoituskuvioit harmittavat Korhosia, koska suomalaiset sekä muut pohjoismaiset dokumenttieleokuvat ovat menestyneet hyvin myös maailmalla.

Aikoinaan myös teologian maisteriksi opiskellut elokuvamies pohitti, voisiko pohjoismaisissa dokumenteissa näkyvän arjen arvostuksen ja kuvaamisen taustalla olla se, miten **Martti Luther** jätti huostarin ja alkoi elää tavallista arkea.

– Onko luterilainen maailmantulkinta niin syvällä, että se läpäisee kulttuurin joka murkkaan?

Timo Korhonen: Hyvän reunailla – Dokumenttieleokuva ja vaikkamisen etiikka. Aalto ARTS Books ja Muta Taide 2013.